

Alternatif Tarih Yaratımında Yaşamöyküsel Romanın Kullanımı:

Ben de Halimce Bedreddinem

Use of Biographical Novel in Alternative History Creation:

Ben de Halimce Bedreddinem

Öz

Şeyh Bedreddin, dini ve siyasi bir ayaklanmanın önderi olarak bilinmesinin yanı sıra gerek dinle ilgili kavramlara getirdiği farklı yorumlar gerekse hak, mülkiyet, eşitlik, ortaklık gibi konularda ileri sürdüğü düşünceleriyle dikkatleri çeker. Tarih ve tasavvuf araştırmalarının ilgi odağı olan Şeyh Bedreddin'in edebi yapıtlara da konu edildiği görülür. 1944 yılından itibaren Türk edebiyatıyla ilgilenen Sovyet yazar Radi Fiş, "Spyaşçie Probudyatsya" başlıklı romanıyla Şeyh Bedreddin'in yaşamöyküsüne ve içinde bulunduğu isyan hareketine yer verir. Onun yaşamöyküsü alternatif tarih yaratımı için kaynak olarak gösterilir. Ben de Halimce Bedreddinem adıyla çevrilen bu romanda Bedreddin'in ayaklanma lideri konumuna gelme serüveni ayrıntılı biçimde kurgulanır. Marksizmin savunduğu dinlerin ve halkların kardeşliği, eşitlik, hak, ortaklık gibi olgular, Şeyh Bedreddin'in hakikate ulaşmada verdiği serüveninin temelini oluşturur. Romanda "ortaklık" konusu tartışılırken Börklüce Mustafa yoluyla bu konuya sosyalist-feminist bir yorum getirilir. Şeyh Bedreddin ve müritlerinin bir halk kahramanı olarak idealize edildiği bu roman Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in trajik ölümleriyle sonlanır.

Anahtar Sözcükler: Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa, Radi Fiş, Ben de Halimce Bedreddinem.

Abstract

Beside the fact that Sheikh Bedreddin is known as the leader of religious and political uprisings, he attracts attention with various interpretations of concepts related to religion, and his ideas about rights, property, equality and partnership. It can be seen that Sheikh Bedreddin, who is interested in history and Sufi studies, is also subject to literary works. The Soviet writer Rady Fish, who has been interested in Turkish literature since 1944, included the biography of Sheikh Bedreddin and the rebellious movement in which he participated, with his novel "Spyaşçie Probudyatsya". His biography is cited as a source for alternative history creation. In this novel, translated as Ben de Halimce Bedreddinem, Bedreddin's adventure unfolds to become the leader of an uprising. Facts such as the brotherhood of religions and peoples, equality, rights and partnerships advocated by Marxism form the basis of Sheikh Bedreddin's adventure in reaching the truth. When discussing the issue of partnership in the novel, a socialist and feminist interpretation is introduced into this problem through Borkluce Mustafa. Idealized as the national hero of Sheikh Bedreddin and his followers, this novel ends with the tragic death of Sheikh Bedreddin, Borkluce Mustafa and Torlak Kemal.

Keywords: Sheikh Bedreddin, Borkluce Mustafa, Rady Fish, Ben de Halimce Bedreddinem.

Ebru Vural ARSLAN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Gelendost Meslek Yüksekokulu, Isparta Türkiye.

ORCID: 0000-0002-7402-6073

E-mail: e.vrl@hotmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 23.10.2019

Kabul Tarihi/Accepted: 31.10.2019

Kaynak Gösterim / Citation:

Vural Arslan, Ebru (2019).

"Alternatif Tarih Yaratımında Yaşamöyküsel Romanın Kullanımı: Ben de Halimce Bedreddinem", Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, 11/22, 81-110. <http://dx.doi.org/10.26517/ytea.416>

Extended Summary

Besides the fact that Sheikh Bedreddin is known as the leader of religious and political uprisings, he attracts attention with various interpretations of concepts related to religion, and his ideas about rights, property, equality and partnership. Sheikh Bedreddin, the leader of popular uprisings, was the object of historical and mystical research with his thoughts and actions against public order since his life, and was also the subject of literary genres with different interpretations. The period of crisis, which was called the Age of Fetret between 1402-1413, caused political, socio-economic problems and injustice, which began in different parts of the country. In this novel of Radi Fiş, translated into Turkish by the name of Ben de Halimce Bedreddinem, Sheikh Bedreddin takes place as a folk hero who seeks to create a new order with the desire of right, justice and equality. As in the publications of the Turkish left literature, Sheikh Bedreddin becomes an ideological flag that fights for social equality and the welfare of all people and is regarded as an early representative of Marxism. It is an undeniable fact that the views of Nazim Hikmet and Engels played an important role in the transformation of Sheikh Bedreddin into an ideological image and becoming a revolutionary figure. Sheikh Bedreddin passes through important science stops such as Bursa, Konya, Jerusalem, Cairo in order to reach the truth and grasp the truth with the light of science. When he was thinking that truth can only be achieved through reason, he encounters Sheikh Ahlati in Cairo. Sheikh Bedreddin undergoes a great transformation after his encounter with Ahlati. His wife, Cazibe and his mentor, Meryem who is Cazibe's sister and also Ahlati's wife, played a major role in the transformation of his life from jurist to sufi. His love for attraction leads him to Ahlati. Thanks to Mary, he understands the teachings of Ahlati. Thus, he thinks that he can reach the truth with intuition and love and sees the purity of everything in the material world and returning to his essence as his sole purpose in life. After the death of Akhlati, Bedreddin was declared a caliph of Akhlati, but was not accepted by other students of Akhlati and went to Jerusalem, and then to Anatolia. Sheikh Bedreddin started his duty as a sheikh in Western Anatolia, where the Hurûfism was widespread, and later in Rumelia, he acquired many disciples. Bedreddin's injustice witnessed during his journey of science, Timur's persecution and pressure on the people of Anatolia, the betrayals of the Anatolian beys to his homeland disturbed Bedreddin. Bedreddin believes that rebellion

is inevitable in order to put an end to the injustice that people experience by establishing a new social order; He visits Anatolia, especially Western Anatolia and Chios, and asks for the help of important people from different religious circles to rebel; and gives tasks to Borkluce Mustafa and Torlak Kemal at key moments. At the end of all these journeys in the narrative, Bedreddin appears on the historical stage with his rebel leader / revolutionary identity. In Anatolia, he accepts Musa Celebi's offer to review cases and seeks rights. After the execution of Musa Celebi, he was deported to Iznik. During the exile in Iznik, he met with his students in Yakup Celebi Tekka, where he stopped and organized. There are different narratives about public uprisings in historical sources. In some sources, Börklüce Mustafa and Bedreddin uprisings are regarded as different uprisings, while in some sources Borkluce Mustafa, Torlak Kemal and Sheikh Bedreddin organize these uprisings together. In the novel, in these uprisings, Borkluce Mustafa, Torlak Kemal and Sheikh Bedreddin revolted together and the person who directed this uprising was Sheikh Bedreddin. According to the rebellion plan, Borkluce Mustafa will act first, Torlak Kemal will support Borkluce from Manisa and Bedreddin will take over when the event becomes stronger and rooted. In the novel, Sheikh Bedreddin's ideas about property, partnership, justice, rights and religious freedom are presented mainly through the Borkluce Mustafa. Borkluce applies the collective living order in practice, and this order has been tested in Manisa. The author uses the views of Engels in the construction of the uprising and pointed out the main problem of this rebellion as the equal use of production resources and the desire to create a paradise in this world. The land will be taken from the hands of beys and offered on an equal footing for people, so that people with different beliefs will continue to live in a libertarian order. The brotherhood of the earth and the equal enjoyment of the earth's blessings are presented in many parts of the narrative with the discourse of the children of Adam and Eve. In the narrative, people from different religions come together to fight for rights and equality, and the promise of the savior of heaven on earth shows that this movement is both a messianic and a political movement. The uprising was crushed by state forces, as a result of which all three heroes were executed. This novel notes that Radi Fish resorted to socialist-feminist discourse in constructing the processes of change and rebellion that Bedreddin went through. He criticizes the view of women of that period through women whom he chooses as novel character, defines the place of women in society and argues that they

should be active in public life and participation in the struggle. In the novel, the discourse of everything except women is not only the discourse of the principle of partnership. The author makes a socialist-feminist comment on this topic. Engels' views on the The Origin of the Family Private Property and the State are also found in this novel. While Engels is trying to explain the class and economic conditions of women and, therefore, families during production, Radi Fish must determine the living conditions of women through the revolt of Bedreddin and his students and state that equality between men and women is inevitable with feminist discourse. She emphasizes that women can not only do household chores, but also participate with men.

Giriş

Fetret Devri'nden sonra ortaya çıkan halk ayaklanmalarının lideri konumundaki Şeyh Bedreddin, yaşadığı dönemden bugüne düşünceleri ve toplumsal düzene karşı gelen eylemleriyle tarihçi ve araştırmacıların odağında olmuştur. Şeyh Bedreddin ayaklanmasıyla ilgili çalışmalara bakıldığında Şeyh Bedreddin'in ve eylemlerinin farklı bakış açılarıyla değerlendirildiği görülür. Araştırmacılar kendi dünya görüşlerini de işin içine katarak Şeyh Bedreddin'in kimliğini çözümlenmeye çalışır. "Kimi tarihçiler Bedreddin'i, daha adil bir toplum düzeni için savaştan, tümüyle olumlu bir devrimci olarak betimlerken kimileri de onu Osmanlı hükümlerine karşı isyan ederek kendi hükümdarlığını kurmak isteyen tümüyle olumsuz bir sapkın olarak görmüşlerdi." (Çıpa, 2017: 113-114). Araştırmacılar farklılıklara karşın Bedreddin'in ünlü bir bilgin ve hukukçu olduğu yönünde birleşirler. Şeyh Bedreddin'in İznik sürgününe kadar aldığı eğitim, hangi görevlerde bulunduğu, kimlerle karşılaştığı gibi unsurlar konusunda birbirine yakın anlatımlar söz konusuysen İznik sürgününden Şeyh Bedreddin'in ölümüne kadar geçen süreçle ilgili bilgilerde ayrıntı verilmediği, bu nedenle Bedreddin sorunuyla ilgili boşluklar ve farklılıkların olduğu göze çarpar (Kurdakul, 1977: 65)

Farklı ideoloji ve formasyonlara sahip yazarlar, tarihi belgelerin sınırlı kaldığı bu noktada boşlukları kendi bakış açılarına uygun düşecek biçimde tamamlamaya çalışır ve Şeyh Bedreddin'i, ideolojik bir malzemeye dönüştürür (Ocak, 1998: 142). Ahmet Yaşar Ocak, Şeyh Bedreddin'in ideolojik çatışmaların malzemesi durumuna gelmesini iki nedenle açıklar:

"İlki, bu şahsiyetin zamanına göre en üst derecede eğitim görmüş ve döneminin en ünlü bilim ve tasavvuf adamları arasına girmiş biri olarak, üstelik Osmanlı Devleti'nin önemli bir bürokratik makamında fiilen görev yapmış bir devlet adamı sıfatıyla, bu devlete karşı çıkarak bütün Osmanlı tarihinin belki de en önemli toplumsal hareketinin lideri haline gelişindeki esrarlı değişimle doğrudan ilgilidir. (...) Diğer sebep ise, gerek kendisinden gerekse meydana getirdiği hareketten bahseden kaynakların durumuyla ilgili görünmektedir." (Ocak, 1998: 137).

İdeolojik çatışmalar, iki farklı Bedreddin sunsa da Şeyh Bedreddin'in savunduğu görüşlerin geniş bir kitleye nasıl yayıldığı ve kendisiyle müritlerinin farklı noktalarda başlattığı hareketlerin hangi koşullarda gerçekleştiği konusunda benzer anlatımlar yer alır. Bedreddin'in önderi olduğu ayaklanmanın hangi ko-

şullarda gerçekleştiğini belirleyebilmek için o dönemdeki olaylara genel hatlarıyla değinmek gerekir. XV. yüzyılın başları Osmanlı için zorluklarla dolu bir dönem olarak belirir. Anadolu'ya saldırılar düzenleyen Timur, Yıldırım Bayezid'i Ankara Savaşı'nda yenilgiye uğratar ve Yıldırım Bayezid, Timur'a tutsak düşer, Timur bu kez yönünü Batı Anadolu'ya çevirir ve pek çok yeri talan eder. Bir süre sonra Bayezid'in yaşamını yitirmesiyle şehzadeler arasında başlayan taht kavgaları, beyliklerin canlanmaya başlaması Osmanlı'yı buhrana sürükler (Cerrahoğlu 1966: 27-28). Beyliklerin birbirleriyle olan mücadelesi sonucu sürekli değişen sınırlar, ağır vergiler karşısında Anadolu halkı, can ve mal güvenliğini sağlayamaz duruma gelir, geçim sıkıntısı çeker (Babinger, 2015: 26). Anadolu'da Osmanlı'ya karşı ciddi bir başkaldırı furyası başlar. 1402-1413 yılları arasında Fetret Devri olarak adlandırılan bunalım dönemi, Mehmet Çelebi'nin saltanatını ilan etmesi ve pekiştirmesiyle sonlanmış görünür ancak siyasi, sosyo-ekonomik sorunlar, halk ayaklanmaları gibi etkenler bu bunalım döneminin bir müddet daha sürmesine neden olur. Paul Wittek, bu bunalımların nedeni olarak gaziler ile yüksek din otoriteleri arasındaki uyumun bozulmasını gösterirken Halil İnalçık, sınır boylarıyla Anadolu arasında bulunan sosyal karşıtıktan söz eder. Tüm bu görüşlere karşılık Werner ise anti-feodal güçlerin sınıf egemenliğine karşı başkaldırısını bu bunalımın başat nedeni olarak ileri sürer (Werner, 2014: 234). Bu başkaldırıya Balkan devletlerinin direnişi, Batılıların siyasi müdahaleleri eklenir. Şeyh Bedreddin ve müritleri böyle bir bunalım ortamını fırsat bilip bu karmaşadan yararlanırlar. Börklüce Mustafa'nın Karaburun'da, Torlak Kemal'in Manisa'da ve Şeyh Bedreddin'in Rumeli'de başlattığı söz konusu ayaklanmalar bastırılmasına karşın devlet için yıpratıcı hareketler olarak tarihe geçmiştir.

Şeyh Bedreddin ayaklanması tarihçilerin, araştırmacıların yanı sıra yazar ve şairler için de ilgi çekici bir konudur. Türk yazınında Şeyh Bedreddin'in ve öncüsü olduğu ayaklanmanın şiir, tiyatro, roman gibi türlere konu edildiği görülür. Bedreddin kişiliği, donanımı, düşünceleri ve eylemleriyle edebi yapıtlara bitimsiz bir kaynak olmuştur. Erol Toy'un 1973'te yayınladığı Azap Ortakları adlı romanı, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Darağacı (1979) romanı, Orhan Ase-na'nın Simavnalı Şeyh Bedreddin (1969) adlı oyunu, Hilmi Yavuz'un Bedreddin Üzerine Şiirler (1975) adlı şiir kitabı başta olmak üzere Şeyh Bedreddin'in pek çok edebi türe konu olduğu görülür. Bu yapıtlarda olay örgüsündeki kurgu ve roman kişilerinin kişilik özellikleri yazarın bağlı olduğu ideolojiye göre biçimlenmiştir. Şeyh Bedreddin'in ideolojik bir imgeye dönüşüp devrimci kişiliğiyle

öne çıkmasında Nazım Hikmet'in önemli rol taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir. Nazım Hikmet, M. Şerefeddin'in Bedreddin hakkında yazdığı risaleyi okuduktan sonra "bu ilahiyat Fakültesi müderrisinin sülüs yazısından, kâmiş kaleminden, dividinden ve rıhından Bedreddini(mi) kurtarmak" amacıyla Kablettarih ve Simavne Kadısoğlu Şeyh Bedreddin Destanı'nda Şeyh Bedreddin'i konu edinir (N. Hikmet, 2014: 225)

Türk sol yazını, Nazım Hikmet'in de etkisiyle yayınlarında Şeyh Bedreddin'i toplumsal eşitlik ve tüm insanların refahı için mücadele eden ideolojik bir bayrağa dönüştürmüştür (Gramatikova, 2017: 146). Bedreddin, bu yayınlarda sosyal demokrat olarak belirlemekte, hatta Marksizm'in erken dönem temsilcisi olarak görülmektedir. Geçmişle bağını koparmış gibi görünen devrimler ya da devrimci ideolojiler, aslında kendilerine özgü bir tarih yaratmak/icad etmek durumunda dırlar. Böylece yeni durumlara uyarlanmış tarihi referanslarla kendi geçmişlerini oluşturarak modern zamanda kendilerine yer edinmiş olurlar (Hobsbawm, 1980: 2-3). Sol ideolojinin "kendine bu tarihin içinde bir kök yaratma" (Ocak, 1998: 140) arzusunun temelinde Hobsbawm'un ileri sürdüğü gerekçenin yattığı söylenebilir. Sağ ideolojinin içerisinde yer alan bazı sanatçılar ise sol ideolojinin kendilerine kök yaratma uğruna bu tarihi olayı ve Şeyh Bedreddin'in kişiliğini bilerek çarpıttığını ileri sürer. Yapıtlarında bu çarpıtmayı vurgulama çabasına girerek Bedreddin'in bilgin yönüne dikkat çekerler.

Türk yazarların yanı sıra Nazım Hikmet'le arkadaşlık kurup onun düşüncelerinden etkilenmiş olan Sovyet yazar Radi Fiş'in Ben de Halimce Bedreddinem adlı romanında tarihi belgelere başvurularak Şeyh Bedreddin'in yaşam öyküsü sunulmuştur. Radi Fiş, gerek Türkçeden Rusçaya çevirdiği gerekse Türk kültürü ve edebiyatının değerli kişileri üzerine yazdığı kitaplarla iki ülke arasında kültürel bir köprü kurup bu kişilerin yapıtlarını ve adlarını yurt dışında yer alan yazında duyurur. Türk dili ve yazınıyla 1944 yılında uğraşmaya başlamış, ülkemiz yazınıyla ilgili inceleme, araştırma ve eleştiri yazıları yazar. Nazım Hikmet, Mevlana ve Şeyh Bedreddin hakkında yazdığı yaşamöyküsel romanlarla öne çıkar. Başlıca yapıtları şunlardır: Türk Edebiyatında Türk Halkının Ulusal Kurtuluş Kavgası (1952), Günümüz Türkiye Şiiri (1958), Sabahattin Ali-Yaşamı ve Sanatı (1959), Nazım Hikmet- Yaşamı ve Sanatı (1960), Türk Yazarlarının Yaşamı ve Yazgısı (1963), Nâzım'ın Çilesi (1968), Celaleddin Rumi (1972), Genç Türk Şairleri (1974), Sonsuza Kadar Sürecek Bir Konuşma (Nazım Hikmet ile ilgili anılar-1980), Bir

Gün Mutlaka (Genç Türk Şairlerinin Şiirleri-1984), Ben de Halimce Bedreddinem (1988) (Aliçavuşoğlu, 2000: 23)

Tarihte siyasi otoritenin yanında yer alan kişiler kadar otoriteye karşı çıkıp başkaldıranlar da yer alır. "Her toplum bir toplumsal anlaşmazlıklar meydanıdır, varolan otoriteye karşı yer alanlar, otoriteyi tutanlar kadar o toplumun ürünleri ve yansımalarıdır." (Carr, 2002: 60). Şeyh Bedreddin, Radi Fiş'in bu romanında tarihte otoriteye karşı çıkan tarihi bir kişilik olarak konumlanır. Radi Fiş, romanının ön sözünde kitabının nasıl yazıldığına yer verirken Engels'e gönderme yapar ve Şeyh Bedreddin'i sosyalist ideoloji içerisinde kodlar. Engels'e göre Ortaçağ'da ideolojilerin tüm biçimleri teolojiye bağlıdır, bu nedenle yığınlara kendi çıkarları dinsel kılık altında gösterilebilir. Radi Fiş, Şeyh Bedreddin'in de XV. yüzyılda tam olarak bunu yapmaya çalıştığını ancak yorumlarının resmi düşüncelere ters düştüğünü ve onun zındık olarak gösterildiğini dile getirir (Fiş, 2008: 9-10). Kitabın nasıl yazıldığını ise şöyle açıklar:

"Bu kitap, Osmanlı ve Bizans vakayinamelerine, Bedreddin'in torunu tarafından yazılan tercümeihaline ve dönemin başka belgelerine dayanılarak yazılmıştır. Bedreddin'in kimi bilimsel yazıları ve öğrencileriyle söyleşilerine ilişkin notlar da günümüze kadar ulaşmıştır. Kitabın başlıca kahramanları, dünyamızda yaşamış, gerçek kişilerdir. Bu kahramanların duygularını, düşüncelerini, karakterlerini ve olayların mantığa uygun biçimde akışını elimizdeki bilgi parçacıklarıyla yeniden canlandırmamız gerekmiş, üzerlerinden akıp giden yüzyıllarla yer yer dökülmüş fresklerin çağdaş bilimin yardımıyla tamamlanması gibi, bizim de ele aldığımız kişilerin portreleri ve yaşadıkları olaylarla ilgili zaman zaman karşılaştığımız kopukluk ve boşlukları düşgücümüzün yardımıyla doldurmamız gerekmiştir." (Fiş, 2008: 10).

Radi Fiş'in, yukarıdaki açıklamada belirttiği gibi olay örgüsünü kurgularken yaptığı araştırmalara sadık kaldığı hatta İznik sürgününe kadar olan olayları Hafız Halil'in Menakıbnâme'sine uygun olarak verdiği söylenebilir. Romanda dönemin politik, sosyo-ekonomik yapısıyla ve Şeyh Bedreddin'in nasıl bir eğitim sürecinden geçtiğiyle ilgili ayrıntılı bilgiler yer alır. Bedreddin ve müritlerinin ayaklanmasıyla ilgili farklı araştırmacıların verdiği karşıt bilgileri, belirsizlikleri düş gücünden daha çok kendi savunduğu ideoloji doğrultusunda devrimci bir lider imgesi yaratma çabasıyla yeniden kurguladığı, boşlukları doldurduğu görülür.

Konularını tarihî olaylardan, tarihî bir kişilikten alan edebiyat türleri ulusun belleğini yansıtmaları bakımından değerlidir ve bu türlerin alternatif tarih yazımına aracı olduğu söylenebilir. Alun Munslow, *Tarihin Yapısökümü* adlı kitabında tarihi, edebiyatın en yakın komşusu olarak görür. İki farklı disiplin olmalarına karşın tarihin de bir tür edebiyat olduğunu ileri sürer. "İster bir siyasi hareket, ekonomik süreç; isterse bir olay olsun, geçmişle doğrudan yüz yüze gelemeyeceğimiz için anlatıyı ikili bir işlevi yerine getirmesi için kullanırız: Hem geçmişin yerine geçmesi hem de geçmişle girdiğimiz etkin ilişkide bir mübadele aracı olması." (Munslow, 2000: 16). Tarihi konu edinen edebi anlatılarda da geçmişle girilen ilişkide bir değiş tokuş söz konusudur. Bu değiş tokuşta "tarihin verilerinden hareket eden edebiyatçı, tarihçinin dışarıda bıraktığı malzemeyi, üzerinde durmadığı ayrıntıları kendisine konu edinir ve bu alanları kurgusal çerçevede, yeni bir tarih algısı şeklinde edebî metne dönüştürür." (Çetindaş, 2018: 50). Bu anlatılarda geçmişteki olaylara ışık tutulurken geçmiş, bugünün duyarlılığıyla ve sanatçıların sahip oldukları ideolojilerle kurgulanır ve tarihi olaylara yeni bir yorum kazandırılır.

Radi Fiş, tanık olmadığı bir zamanda gerçekleşmiş olan bu tarihi ayaklanmayı kurgularken yaşamöyküsel roman özelliklerini kullanmayı tercih eder. Bu tercihinin asıl amacı, ayaklanmanın nasıl gerçekleştiğini ve sonuçlarının neler olduğunu vermekten daha çok Şeyh Bedreddin'in devrimci yönünü sivirtmek; onu kişiliği, dünya görüşü ve eylemleriyle sosyalist düşüncenin öncüsü olarak göstermek istemesidir. Yazar, Fetret Devri ve onu takip eden yıllardaki olayları yeniden kurmanın ötesinde romanın odağına Şeyh Bedreddin ve yoldaşlarını yerleştirir. Nazım Hikmet'e olan yakınlığı ve aynı ideolojinin içerisinde yer almasının da etkisiyle Radi Fiş, Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'i feodal beylerin zorbalığına karşı mücadele veren, toplumsal eşitlik ilkelerini ve hoşgörüyü savunan halk kahramanları olarak yüceltir. Romanın olay örgüsünü kurgularken geriye dönüşler yaparak Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in yaşamöyküsüne yer verir. İç monolog ve iç diyalog tekniklerini sık sık kullanarak söz konusu roman kişilerinin olayları algılayış biçimlerini, dönüşümlerini ve nasıl kişiliklere sahip olduklarını okuyucuya sunmak ister. Bu bağlamda Ben de Halimce Bedreddinem, yaşamöyküsel roman özelliği gösterir. Dönemin olayları daha çok Şeyh Bedreddin'in devrimci, hoşgörülü ve adil kişiliğini belirgin kılacak biçimde kurgulanır. Şeyh Bedreddin'in hayatı, kimlerle temas kurduğu, olayları algılayış biçimi ve sorunlara getirdiği çözüm önerileri

romanın ana sorunsalıdır. Yazar bu bilgilerle birlikte dönemin olaylarını sol ideolojinin süzgecinden geçirerek yeniden yorumlar.

Şeyh Bedreddin'in Dönüşümü ya da Unutulma Nehrinin Suları

Ben de Halimce Bedreddinem adlı romanda Şeyh Bedreddin'in, ünlü bir bilginden devrimci bir halk kahramanına evrilme sürecine tanıklık ederiz. Roman dört ana bölümden oluşur. İlk bölümün adı olan Teshîl, Şeyh Bedreddin'in Letâif'ül İşârât adlı hukuk kitabının şerhidir ve İznik'te Mehmet Çelebi'ye sunulmak üzere yazılmıştır.

Romanın ilk bölümünde olay yeri, Bedreddin'in sürgün gönderildiği İznik'teki Yakup Çelebi Tekkesi, olay zamanı ise 1415'tir. Daha ilk sayfalarda "yalnızca Osmanlı mülkündeki devletlerin değil, belki de bütün dünyanın yazgısını değiştirecek fikirler" in bu tekkede olgunlaşmaya başladığı belirtilir ve Şeyh Bedreddin'in tekkesine sık sık uğrayan kişilerin kimler olduğu sıralanır (Fiş, 2008: 18). Cavlaklar, kalenderiler, abdallar, torlaklar, âşıklar, Araplar, İranlılar, Türkmenler, Valahlar, Bulgarlar, Ermeniler, Yunanlar... (Fiş, 2008: 19). Oysaki Teshîl'in ön sözüne bakıldığında Bedreddin'in İznik'te hapis hayatı yaşadığı, ders verip öğrenci toplayacak özgürlüğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bedreddin'in İznik'te özgürce dolaşıp öğrencilere birtakım dersler verdiği, bu derslerden oluşan notların da Vâridat adlı kitabı oluşturduğu yönündeki genel kanının yaygınlaşmasında Ahmet Mithat Efendi ve Mizancı Murad'ın payı vardır (Kurdakul, 1977: 71-72). Anlatıcı, bu kurguyla örgütlenmenin İznik'ten yapıldığını ve Şeyh Bedreddin'in etkilerinin geniş kitlelere yayıldığını vurgular.

Bu bölümde Ankara Savaşı'nı takip eden Timur saldırıları ve Mehmet Çelebi'nin başa geçtiği dönemle ilgili bilgiler okuyucuya sunulur. Ankara Savaşı, Anadolu'da yıkıma sebep olmuştur. Yüksek vergiler ödemek zorunda kalan halkın çektiği yoksulluk ve uğradığı zulüm karşısında Şeyh Bedreddin'in tavrı ve sözleri, güç unsurlarına karşı başlatılacak olan hareketin haklılığını ve zorunluluğunu gösterir. İznik'teki örgütlenmenin süreçleri verilirken Şeyh Bedreddin'in tekkede öğrencileriyle yaptığı konuşmalar yoluyla da onun hoşgörülü ve alçakgönüllü kişiliği öne çıkarılır. Radi Fiş, ilk bölüm olan Teshîl'de, örgütlenme sürecinin yanı sıra Şeyh Bedreddin'in baba evinden ayrılışı, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'le tanışması gibi hayatının dönüm noktalarını oluşturan olayları zaman dizinini bozarak geriye dönüşlerle sunar. Romanda geriye dönüş tekniği kullanılarak Bedreddin'in gençlik yılları hakkında bilgiler verilir.

Bedreddin, yirmili yaşlarda "genç, güçlü, umut dolu bir molla olarak, ilimlerde daha güçlenmek için" baba evinden ayrıлып amcaoğlu Müeyyed ve arkadaşı Musa ile Bursa'ya gelir ve Bursa Kadısı'nın öğrencisi olur (Fiş, 2008: 79). Değişik dinlerden insanların barış içinde yaşadığı Bursa'da, farklı din bilginlerinin katıldığı bir tartışmada Rumca konuşan Georgios Hemistas'a Bedreddin'in Rumca karşılık vermesi yazarın yabancı dil bildiğini gösterir ancak romanda yabancı dili nasıl öğrendiğiyle ilgili bilgiye yer verilmez. İlk İslami bilgileri babasından almış olan Bedreddin'in annesi sayesinde "Grekçeyi de öğrendiği" ileri sürülür (Ocak, 1998: 146). Bedreddin, Hemistas'ın sayesinde Platon'un öğretileriyle tanışır. Hemistas'ın öğretmeni Haham Elisayos, dinler arasında hiçbir farkın bulunmadığı, din bilginlerinin görevinin dinler arasındaki ayrılıkları gidermek olduğu gibi görüşleriyle Bedreddin'e ufuk açar. Bedreddin, sonraları bu görüşün savunucusu olacak, hoşgörüyü öğretilerinin temeline yerleştirecektir. Elisayos, aykırı görüşlerinden dolayı diğer din adamlarının tepkisini çeker, bunun sonucunda diri diri yakılarak idama çarptırılır. Elisayos'un haksızlığa uğraması, Bedreddin'in adalet konusunu irdelediği ilk olaydır. Bu nedenle Yakup Çelebi Tekkesi'nde başkaldırı planları yapılırken bugün Anadolu halkının uğradığı haksızlık, onu gençlik yıllarında tanık olduğu bu olaya götürür. Geriye dönüş tekniğiyle verilen bu olaydan sonra başkaldırının gerekçelerine ve planına yer verilerek Teshîl bölümü sonlandırılır.

Kitabın ikinci ana bölümü Vâridat'tır. Vâridat, Bedreddin'in Bursa'da bulunduğu zamanla başlar, Bedreddin'in Kahire'den Anadolu'ya dönmesine kadar ki olay zincirleri kronolojik olarak sunulur. Bedreddin'in Bursa'da tanık olduğu olaylarda derin etki bırakır ve kendini bilime adar.

"Bedreddin, pislikten ve yanlışlıklardan kurtuluşun biricik yolu olarak Muhammed'in insanlığa sunduğu bilime inanıyordu. Ona göre sapıncıdan kurtuluşun ve dünyadaki çarpıklıkların düzeltilmesinin biricik yolu, Tanrısal gerçeğin bütün incelikleriyle öğrenilmesiyle mümkündü. İnançları ilk sınavdan Bursa'da geçmişti. (...) Ama Bedreddin, verilen hükmün insanı utandıracak denli adaletten uzak oluşunu da; kötülüğü cezalandırmak, haklıyı haksızdan, suçluyu suçsuzdan ayırmakla görevli öğretmenin, Osmanlı Devletinin koskoca kadısının, insanı isyan ettiren böylesi bir haksızlık karşısında güçsüz ve çaresiz kalışını unutamıyordu. Ve bu durum, kendisi ağır bir aşağılanmaya uğramışçasına yüreğini eziyor, esiyordu." (Fiş, 2008: 93-94).

Elisayos'un idamından sonraki gün üç arkadaş, kadıdan "bilim ışığını yücelerde tutan insanların bulunduğu diyarlara gitmek için izin istediler." (Fiş, 2008: 94). Bursa Kadısı, onları sayılar ve gökcisimlerinin hareketi üzerine uzman olan, gökcisimlerinin hareketine göre ön bilicilik yapan Mevlâna Feyzullah'ın yanına, Konya'ya gönderir. Mevlâna Feyzullah'ın dört ay sonra ölmesi sonucu Bedreddin, yönünü Şam'a, Kudüs'e, Kahire'ye çevirmek ister çünkü fıkıh ilminin bilgileri bu şehirlerde toplanmıştır. Şam'a gitmek üzere bir kervanla yola çıkar. Şam'a yaklaştıklarında burada veba salgını olduğunu öğrenip yolunu değiştirerek Kudüs'e gider.¹ Kudüs'te ünlü bir hadis ve fıkıh bilgini olan İbni Hacer-ül Eskalani'den dersler almaya başlar. Bir gün tüccar Ali Keşmirî'nin evinde bir ziyafet düzenlenir. Buraya toplanan bilginler insanın yaratılışı ve Tanrı'nın iradesiyle ilgili bir tartışma konusu açarlar. Ali Keşmirî, Bedreddin'in yaklaşımından ve bilgisinden etkilenir. Kitaplığını onun hizmetinde açar, tartışmalar düzenler. Bedreddin, edinebileceği her türlü bilgiyi edindikten sonra bilim ve inancın merkezi Kahire'ye gitmek ister (Fiş, 2008: 93-110).

Romanda Şeyh Bedreddin'in on beş yıl boyunca Kahire'de yaşadığı bilgisi yer alır. Bedreddin, Kahire'de her geçen gün bilginin sınırlarını genişletmiş, ününe ün katmış, Kahireli bilginlerle tartışma olanağı bulmuş, onlardan bakış açısını genişletecek bilgiler edinmiştir. Kahire'de "eşitliği, kardeşliği yücelten, yüceltmesi gereken din adına, baskının, yalanın, zulmün, ikiyezlülüğün kutsallaştırıldığına tanık olan Bedreddin kitap üzerine kitap yazıyor, bilimsel tartışmalara katılıyor, geleceğin hukukçularını yetiştiriyordu." (Fiş, 2008: 112). Kahire'de Sultan Berkuk'un oğlu Ferec'in eğitiminden sorumlu olan Şeyh Bedreddin, bir gün Sultan Berkuk tarafından Mübarekşah, İbni Haldun gibi saraya yakın ulemaların toplanacağı yemekli bir toplantıya davet edilir. Bu toplantıda Bedreddin, Hüseyin Ahlati'yle tanışır, bu tanışma Şeyh Bedreddin'in yaşamında önemli bir dönüm noktasıdır. Hukuk konularıyla başlayan tartışma bilginin hangi yolla elde edilmesi gerektiği konusuna kadar gelir. Bedreddin, bilginin salt akıl yoluyla

1 Bazı kaynaklarda Kudüs durağı yer almaz. "Şakaayık'a göre Feyzullah'ın ölümünden sonra Mısır'a gidip Mübarekşah-ı Mantıkî'den, Seyyid Şerîf-i Cürçânî'yle beraber ders" alır (Gölpınarlı 2017: 66). Menâkıbnâme'ye göre Bedreddin, Konya'dan ayrılarak Mısır'a gitmek ister. Mısır'a uzanan bu yolculukta Kudüs'te de bulunur. Orada yoksullukla geçen günlerden sonra Ali Keşmirî'yle tanışır, Ali Keşmirî ona yardımcı olur (Gölpınarlı 2017: 196). Bedreddin'in Ali Keşmirî'yle birlikte Kahire'ye varmalarının ertesi günü Anadolu ve Rumeli'den gelmiş olan kişiler, Bedreddin'in orada olduğunu duyunca etrafında toplanmaya başlar (Kaygusuz 2005: 53). Anlatıda Kudüs durağına yer verilmesi, Bedreddin'in farklı bilginler ve din adamları tarafından tanındığı bir nokta olması bakımından önem taşır.

elde edilebileceğine inanır, hakikate ulaşmanın yolunu bilimin yolu olarak görür. Şeyh Ahlati ise Şeyh Bedreddin'in görüşlerine karşılık şunu ortaya koyar:

"Hakikati bulmanın yolu sizin için kuşku, bizim içinse inanç... Sizi harekete geçiren güç yarar, bizi harekete geçiren güçse aşk... (...) Örneğin siz bizim oruçlarımızı, geceyi uyumadan geçirmelerimizi ve bu türden ağır bedensel uygulamalarımızı zararlı, insanlık dışı, en azından yararsız buluyorsunuz. Oysa bunlar sizin kuşku mantığının da yarar sevginizin de asla sağlayamayacağı bir şeyi sağlar: akı ve ruhu azad eder, hür kılar, erkin eyleyler. (...) Bu işi bir kez anlayıp bir kez bu yolun yolcusu oldunuz mu, gayri geriye dönüş yoktur." (Fiş, 2008: 121).

Bedreddin birden vecde gelerek bu yolun yolcusu olmak ve Ahlati'nin ardı sıra yürümek istediğini söyler.

"-Sizin yoldaşınız olmak, erişmeyi düşleyebileceğim en yüce şeydir, saygıdeğer fakih. Yoluma döndükten sonra, Hallacı Mansur'un beşyüz yıl önce kendinden geçerek 'Enelhak!' diye haykırışındaki anlamı kavrayıncaya dek epeyce duraklamam, konaklamam, nice bin güçlüğün üstesinden gelmem gerekti. Vecd içinde onun coşkulu yolundan yürüdükçe gördüm ki, ben dünya olmuşum, dünya da ben olmuş. Ben gayri bileceğimi bildim, anlayacağımı anladım diye düşünmeye başladım. Ama şimdi görüyorum ki, önümde daha aşmam gereken çok uzun bir yol var... sizinle birlikte..." (Fiş, 2008: 121).

Böylece aklın ve yüreğin birliği yolu açılmış olur. "Şeyh Ahlati'nin de içinden geçirdiği gibi, bilgiye ulaşan iki ayrı yolun birleşebilmesi, iki ayrı dünyanın; -tensel ve ruhsal dünyanın- dolayısıyla da tüm evrenin birliğinin yeni bir kanıtını oluşturuyordu." (Fiş, 2008: 123). Bilimin doruğuna ulaşmış olan Şeyh Bedreddin, Ahlati'nin müridi olmayı kabul ederek ünlü bir hukuk bilgininden tasavvufun cezbisine kapılmış bir sufiye dönüşür.²

"Hakka, hukuka, adalete, insanların yasaların önünde eşitliğine susamış bir insan olarak Bedreddin tüm umutlarının birer hayalden başka bir şey olmadığını anlamıştı: İnsanlara hükmedenlerin çırlıçıplak açığa çıkan sefih özlerini; onların aklı, vicdanı nasıl ellerinin tersiyle ittiklerini, yasaları nasıl küçümsediklerini görmüştü. Ve şu anda, aklın sınırsız erkine duydu-

2 Bedreddin, Ahlati'nin müridi olduktan sonra kitaplarını Nil Nehri'ne atmasıyla ilgili bilgi Balivet'te de "dervişlerin kıl abasını giyer, mallarını yoksullara dağıtır ve başka bir ilim sınıfına geçişini simgeleyen bir hareketle kitaplarını Nil'e atar." biçiminde yer alır. (Balivet 2005: 44). Bu bilgi, Bedreddin'in başka bir ilim sınıfına geçmesini simgelemesi bakımında önem taşır.

ğu inançla, geçip giden gençliğiyle, -hakkını veremediği gençliğiyle- vedalaşyordu. Onca yıllık emeğiyle, bütün umutlarını dile getirdiği ve şu anda unutulma nehrinin sularında bir an önce yitip gitmekten başka bir işe yaramayan kitaplarıyla vedalaşyordu.” (Fiş, 2008: 144).

Bedreddin için mistik bir çile dönemi, yolculuk başlar. Düşüncelerini hakikatten uzaklaştıran her şeyden uzaklaşmak ve arınmak için Ahlati'nin gözetiminde dört duraktan geçer: Sabır, tevekkül, rıza, erbain. Bedreddin, her çileden çıktığında ülkesinin durumuyla ilgili haberleri duydukça daha çok içine kapanır ve yeniden çileye girer. Hiçbir şey yiyip içmeden, kimseyle konuşmadan geçirdiği günlerin ardından oldukça zayıflar, güçten düşer ve ölümün eşiğine gelir. Ahlati, onun hastalığını sağaltma işini üstlenir. Bir ay kadar çeşitli kürlerle tedavi edilen Bedreddin, bir ayın sonunda ayağa kalkar. Şeyh Ahlati, onun yer değişikliğine ihtiyaç duyduğunu söyleyerek onu Tebriz'e gönderir (Fiş, 2008: 145-165). Şeyh Bedreddin'in Tebriz'e yola çıkması, Timur'un Osmanlı seferinden dönüş zamanına denk gelir. Tebriz yolunda Timur'un ordusuyla karşılaşan Bedreddin, beyliklerini kazanmak uğruna Timur'un yanında saf tutan, Osmanlı Devleti'ne ihanet eden beyleri ve yurttaşlarını görünce kendini tutamayıp onlara lanet okur, askerlere hesap sorar. Timur'un muhafızları Bedreddin'i yakalayarak Timur'un huzuruna çıkarır. Zekâsı, hazırcıvaplığı ve cesurluğuyla Timur'un gözüne giren Bedreddin, Timur'dan şeyhülislamlik teklifi alır. O gece Şeyh Bedreddin, kaçış planı yapmak ister, Ahlati de tesadüfen aynı gece Şeyh Bedreddin'i Kahire'ye geri getirmesi için adamını göndermiştir. "Vakt irişmişti". (Fiş, 2008: 165-178).

Anlatıda Şeyh Bedreddin'in Tebriz'e niçin gittiği, orada neler yaptığıyla ilgili bilgi verilmez. Yalnızca bir yıldan biraz fazla orada kaldığı belirtilir (Fiş, 2008: 179). Bedreddin'in Kahire'ye dönmesinden kısa süre sonra Şeyh Ahlati'nin yaşamı son bulur. Bedreddin, Ahlati'nin ölümünden sonra Ahlati tarafından halife ilan edilmesine rağmen Ahlati'nin diğer müritleri tarafından kabul görmemiş, önce Kudüs'e sonra da Anadolu'ya geçmiştir. Bedreddin, yeni bir toplum düzeni kurarak halkın uğradığı haksızlıklara son vermek için ayaklanmanın kaçınılmaz olduğuna inanmış; Anadolu'ya, özellikle Batı Anadolu'ya ve Sakız Adası'na ziyaretlerde bulunup ayaklanmanın gerçekleşmesi için önemli kişilerin yardımını istemiş; kilit noktalarda Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'i görevlendirmiştir. Anlatıda tüm bu yolculukların sonunda Bedreddin, tarih sahnesinde ayaklanma lideri/devrimci kimliğiyle belirir.

Hakikatin İzinde

Şeyh Bedreddin, bir bilgin ve mutasavvıf olmasına karşın daha çok başlatmış olduğu isyan oluşumuyla anılagelmıştır. Kaynaklarda halk ayaklanmalarıyla ilgili farklı bilgiler yer alır. İleri sürülen bilgiler arasında

-farklı noktalarda çıkan bu isyanların birbirinden bağımsız olduğu,

-Şeyh Bedreddin ile Börklüce Mustafa arasında birlik olduğu,

-Börklüce Mustafa'nın başlattığı ayaklanmanın ardından Şeyh Bedreddin'in bunu kendi lehine kullanarak halkı isyana davet ettiği,

- Börklüce'nin Karaburun ve Aydın civarında isyan çıkardığı, bu isyandan Bedreddin'in sorumlu tutulduğu ve Bedreddin'in kaçmak zorunda kaldığı gibi bilgiler yer alır.

Hatta Dukas, Bizans Tarihi adlı kitabında halk ayaklanmalarıyla ilgili Şeyh Bedreddin'e hiç yer vermez. "Stalarion adlı bir yerde kendi kendine yaşayan bir köylü meydana çıktı" diye anılan Börklüce, Türklere fakirliği öğretmek kadınların dışında her şeyin ortak olması gerektiğini savunan ayrıca Hristiyanlarla da dostluk ilişkileri kurmaya çalışan bir isyancı olarak anlatılır. (Dukas, 1956: 67).

Necdet Kurdakul, Bütün Yönleriyle Bedreddin adlı çalışmasında Bedreddin'le ilgili kaynakları dört grupta incelemiş, bilgileri doğrudan alıntıladıktan sonra söz konusu kaynakların yazarlarının konuya hangi açıdan yaklaştıklarını da çözümlenmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra kaynaklarda farklılık gösteren konuları maddeleştirilerek bilgileri karşılaştırma olanağı sağlayan bir tablo oluşturmuştur. (Kurdakul, 1977: 58-61). Bu makaleyle Bedreddin'in hangi şartlar altında isyan ettiğini, bu isyanı kimlerle birlikte hazırladığını, isyan sürecini ve sonuçlarını metnin sunduğu bağlamda ele almak amaçlandığından söz konusu belgelerdeki farklılıklara yer verilmeyecektir.

Ahlata'nın ölümünden sonra Bedreddin, ailesiyle birlikte Kudüs'e geçer, yıllar önce dostluğunu kazandığı Ali Keşmiri'nin evinde bir süre kalır. Bedreddin'in izinden gitmek isteyen müritler Kahire'den ayrılıp Kudüs'te toplanır. Müritlerin yanı sıra daha önceki yıllarda Bedreddin'le yolu kesmiş olan bazı kişiler de Bedreddin'in çevresinde yer almaya başlar.

"Bedreddin çeyrek yüzyıl önce iki arkadaşıyla birlikte Edirne'den hakikat ve adalet arama yolculuğuna çıkmıştı. Yolculuğa başladığında öğrenciydi; şimdiyse sekiz yüz dolayında izleyicisi olan ünlü bir şeyh olarak dönüyor-

du. Delikanlı olarak başlamıştı yolculuğuna, dönüşünde bir aile reisiydi. Yolculuğunun amacı gerçekleşmedi: Bulamadı aradıklarını. Ama kendini buldu, yolunu belirledi.” (Fiş, 2008: 195)

Hak ve adaletin gereğini yerine getirmek, bunları uygulama olanağı bulmak için Kudüs'ten Anadolu'ya geçen Bedreddin, taht mücadelesi içindeki kardeşlerden Musa Çelebi'nin kazaskerlik teklifini kabul eder. Onun adil bir hükümdar olacağına inanır çünkü Musa, Bedreddin'e herkese eşit olarak uygulanacak yasalar koyma sözünü verir (Fiş, 2008: 21). Musa Çelebi'nin Mehmet Çelebi tarafından öldürülmesinden sonra Bedreddin, bilim ve inanç alanlarında saygın biri olması nedeniyle öldürülmez, aylığa bağlanarak İznik'e sürgüne gönderilir. Sürgün yılları Bedreddin'i amacından uzaklaştırır. O, tüm insanların yasalar önünde eşit olacağı gibi sosyal ve ekonomik koşullarda da eşit olması içinse baskının egemen olduğu bu düzene son vermek gerektiğini düşünür. “Yüzyıllardan beri dönüp durmakta olan zulüm tekerleğinin dönüşünün yavaşlatılması, baskının hafifletilmesi bir şeyi değiştirmezdi; baskı ve zulüm tümünden yok edilmeliydi.” (Fiş, 2008: 21). Bedreddin, harekete geçmek için önce gözaltından kurtulmalıdır. Bu nedenle Teshîl adlı kitabını Mehmet Çelebi'ye sunarak ondan hacca gitmek için izin ister. Mehmet Çelebi, bu isteğine izin vermeyince Bedreddin, en güvendiği yoldaşlarını İznik'teki Yakup Çelebi Tekkesi'ne toplar.

Anlatıda başkaldırı planı şöyledir: Önce Börklüce Mustafa harekete geçecek, Torlak Kemal Manisa'dan Börklüce'ye destek verecek, olay güçlenip köklenince başa Bedreddin geçecektir. Aydın-Karaburun, Manisa ve İznik arasındaki haberleşmeyi de Âşık Şeyhoğlu Satı sağlayacaktır (Fiş, 2008: 86-87). Bedreddin, planı yaptıktan sonra yıllar önce Bursa'da tanıştığı Rum Hemistas'a ve Yahudi cemaatinin önderi Hayyaf'a birer mektup yazar. Mektupları müritlerine vererek ayaklanmaya destek olmaları için arkadaşlarına çağrıda bulunur.

Romanda Şeyh Bedreddin'in suçlanmasına ve idamına neden olan mülkiyet, ortaklık, adalet, hak, inanç özgürlüğü konularında ileri sürdüğü düşünceler daha çok Börklüce Mustafa aracılığıyla sunulur. Bu durum, halk ayaklanmalarının ilk aşamasının Börklüce Mustafa yönetiminde gerçekleşecek olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca Börklüce'nin kontrolü altında bulunan Aydın ve çevresinde farklı inançlara sahip kozmopolit nüfusun yoğun olması bu sorunların çözümü için sunulan yaşam düzeninin kolayca uygulanmasına olanak tanır. Anlatıda Şeyh Bedreddin inanç, hoşgörü, eşitlik konularındaki düşünceleriyle öne çıkarken

Börklüce Mustafa, ortak yaşam biçiminin savunucusu ve uygulayıcısı durumundadır.

Romanda ayaklanmanın nasıl patlak verdiği, Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in Bayezid Paşa yönetimindeki orduya karşı verdikleri mücadele, Börklüce Mustafa'nın ortak yaşam düzenini uygulamaya çalışması ve bunun sonuçları, romanın üçüncü ana bölümü olan Hakikat Bizimle bölümünde yer alır. Merak unsurunun en canlı olduğu bu bölüm, köylülerin Küçük Menderes Havzası'ndaki direnişiyle başlar. Ankara Savaşı'ndan sonra beyliklerin canlanmaya başlamasıyla Cüneyd Bey, devlete karşı koyarak Aydın, İzmir ve Manisa civarında yönetimin başına geçmek ister ve köylüleri haraca bağlar. Osmanlı yönetiminin atadığı yeni vali de köylülerden yıllık haracı istemeye kalkınca yaşlı bir köylü, zaten elindekileri Cüneyd Bey'in adamlarına vermek zorunda kaldığından bu duruma itiraz eder. Bunun üzerine valinin adamları, yaşlı köylüye şiddet uygular. Tüm köylü bu olay karşısında birlik olur ve tohumluk buğdayları vermek istemez. Çekişmenin sonucunda mültezimler köylünün elindeki iki yığın tohumluk buğdayı ateşe verir. Subaşı, birkaç köylüyle muhtarı bağlayıp kente götürür. Dabbey (Ödemiş/Günlüce) 'de gerçekleşen bu olaydan sonra valinin adamları, Tire'de Börklüce Mustafa'nın yanında yer alan Doğan ve adamları tarafından sarılır. Doğan, devlet hizmetinde bulunanların hepsini öldürür, köylüleri yanına aldıktan sonra Börklüce Mustafa'nın yanına gider (Fiş, 2008: 201-204).

Börklüce, köylünün hakkının bu şekilde aranmasından rahatsız olur. Çünkü Bedreddin'le birlikte verdikleri karara göre ezilmiş halkın hakkı kan dökmeden aranacak, hoşgöründen ödün verilmeyecekti. Bu olayı talihsizlik olarak gören Börklüce, köylülerin henüz mücadele için hazır olmadıklarını düşünür: "Köylü bugün savaşmak değil, toprağını ekip biçmek istiyor. Uğruna orağına, baltasına sarılabileceği, canını yoluna koyabileceği özgürlüğün tadını tatmadı daha köylü. Beylerin, paşaların ardında ilahi güçler olduğunu sanıyor." (Fiş, 2008: 210). Doğan'ın acele ettiğini, kan dökünce beylerden farklarının kalmadığını söylemesi üzerine Doğan, şöyle karşılık verir:

"Biz de biliriz ki, hangi dinden olursa olsun, bütün insanlar kardeşler; hepimiz Adem'le Havva'nın çocuklarıyız... Ve de kardeş kanına girmek, bayağılıkların en bayağısı bir iştir. (...) Peki ya bir de silahsız insanların üzerine yürünmüşse? Hele hele bu silahsız insanların hakikat diye keşfettikleri bir şeyin ardında yürümekten başka hiçbir suçları günahları da yoksa?

Ellerimizi göğsümüzde kavuşturup, bu insanların canavarlıklarını seyir mi edeceğiz? Bu mudur yığıtlığın gereği? Eğer buysa, Hak diye, hakikat diye tutturduğumuz şeye tükür gitsin! (...) Beyler, kendilerinin diye bildikleri şeyi güzellikle bırakırlar mı sanıyorsun? Hiç kan dökmeden geriler mi bu adamlar?" (Fiş, 2008: 213).

Yeryüzü kardeşliği ve yeryüzünün nimetlerinden eşit olarak yararlanma olgusu anlatının pek çok yerinde Âdem ile Havva'nın çocukları söylemiyle sunulur: "Tanrı dünyayı Adem'le Havva için yarattı. Biz hepimiz onun çocuklarıyız, mirasçılıyız. Demek ki dünya ve nimetleri beylere efendilere değil, inancına, parasına puluna bakmadan herkese aittir." (Fiş, 2008: 229).

"Açgözlülüğün, çekememezliğin, çıkarıcılığın nedeni, zenginliklerin bölüşümündeki haksızlıktı ve bu haksızlığa son vermenin zamanı da artık gelmişti. Nimetlerin dağıtımı, kini ve çekememezliği artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Yapılacak tek şey tüm nimetleri, bütün zenginlikleri herkesin ortak varlığı kılmaktı." (Fiş, 2008: 267).

Yazar, ayaklanmayı kurgularken Engels'in görüşlerinden faydalanmış, bu ayaklanmanın temel sorununu üretim kaynaklarının eşit kullanımı ve bu dünyada bir cennet yaratma arzusu olarak belirlemiştir. Topraklar beylerin elinden alınacak, halkın eşit kullanımına sunulacak, böylece halk özgürlükçü bir düzende yaşamını sürdürecektir (Fiş, 2008: 229-230). Bu düşüncelere Engels'in Köylüler Savaşı yapıtında da rastlanır. Thomas Münzer'e göre "Tanrı krallığı, hiçbir sınıf farkının, hiçbir özel mülkiyetin, toplumun üyelerine yabancı hiçbir özerk devlet iktidarının bulunmadığı bir toplumdan başka bir şey değildi. Var olan bütün otoriteler, boyun eğmeyi ve devrime katılmayı reddederlerse devrilmeliydiler; bütün işler ve mallar ortaklaşa olmalı ve en eksiksiz eşitlik egemen olmalıydı." (Engels, 1978: 79).

Kaynaklarda Börklüce Mustafa'dan köylüleri silahlanarak direniş göstermeye yönelten bir isyancı olarak söz edilir. Onun eylemlerine getirilen olumsuz bakış, romanda devlet adamı olan Eski Tire Kadısı aracılığıyla sunulur:

"Geçen yıl ürünler toplanıp da mültezimler köy köy dolaşmaya başladıklarında, Küçük Menderes vadisindeki köylerden birinde imamlık yapan bir öğrencimin hizmetkârı geldi yanıma. Dediğine göre, Avancuk köyünde bir derviş ortaya çıkmış, saf köylülerin kafalarını karıştırmaya başlamış. Haşa, sultanlar ve beyler hiçbir iş yapmayan asalaklar ve dahi zorbalara

miş ve de özgür Müslümanları boğaz tokluğuna çalışan kölelere dönüştürmek istiyorlarmış. Halbuki, toprak, güya, onu işleyen kim ise, ona ait olmalıymış. Toprağın verdiği ürün ise, onu elde etmek için ter dökenin hakkıymış. Eğer beyler de bu ürünlerden pay almak istiyorlarsa, köylülerle birlikte sabahtan akşama ter dökmeliymişler. Bu da yetmezmiş gibi, güya kendini Tanrı yoluna adanmış bu kafir, bu herifi naşerif, aşardı, cizreydi diye gelecek olan devlet görevlilerine ve mültezimlere karşı, orakla, çekiçle, kazmayla, kürekle karşı koymaya çağırmış köylüleri.” (Fiş, 2008: 205-206)

Anlatıda Doğan'ın Tire'de devlet güçlerine karşı koyarak onları öldürmesi ayaklanmanın ilk kıvılcımı olarak yer alır. Artık devlete karşı silahlı mücadele kaçınılmaz duruma gelmiştir. Bu olayla birlikte Tire dolaylarında yer alan tüm köylerde isyan hareketi başlar. Manisa'da da âhiler, devletin kadılarına karşı ayaklanır ve ürettiklerini dağdaki köylülere yiyecek karşılığında verme kararı alır. Börklüce Mustafa, eylemlerini güvenli biçimde yürütebilmek için Karaburun'a geçer. Karaburun'da herkesin eşit olacağı yeni bir toplum düzenini oluşturmayı dener.

“(…) hem kasaba, hem de kıyılardaki Rum köylerinden yamaçlardaki Türk köylerine kadar bütün köyler Dede Sultan'ın adamlarının elinde bulunuyordu. Bölgede ne kadar mültezim, muhafız, korucu, kolcu, bey adamı, Osmanlı askeri varsa tümü kovulmuş, dağ geçitleri sıkı sıkı tahkim edilmişti. (...) Hayvanlar ortaklaşa sürülüyor, her köyün kadınları toplanıp sürüden sağdıkları sütle hep birlikte yoğurt, peynir, yağ yapıyor, bölüşüyorlardı. Avlanan balıklar, herkese dağıtılıyordu. Bütün köylerde ve kasabanın her mahallesinde önemli sorunları karara bağlamak üzere kurullar oluşturulmuştu.” (Fiş, 2008: 241-242).

Her şeyin bölüşüldüğü bu düzende, ufak tefek anlaşmazlıklar olsa da mülkiyet sorununu çözülmüştür. Anlaşmazlıklar kurullarda hakkaniyet gözetilerek çözüme kavuşur. Her şey yerli yerine oturunca Torlak Kemal'e de haber gönderilir: “Gayrı dağlarda gizlenmek yoktu, gayrı bendinden boşanmış bir sel gibi aşağılara inmenin vaktiydi. Bütün topraklara el konulacaktı.” (Fiş, 2008: 258). Aydın, Karaburun ve Manisa'da devlete karşı başlatılan isyanlar karşılıksız kalmaz, kısa süre sonra Vali komutasında beş yüz sipahi, iki bin yaya asker, okçular ve zırhlılar Börklüce Mustafa'nın üzerine doğru gelmeye başlar. Börklüce Mustafa'nın birliği, Osmanlı askerinin Karaburun'a doğru gelirken ilk konaklayacakları yer

olan Yekli'de pusuya yatar. Çatışma, Börklüce Mustafa'nın zaferiyle sonuçlanır (Fiş, 2008: 274-293). Torlak Kemal, bu zaferden güç alarak Manisa'da halkı cesaretlendirmek için bir konuşma yapar:

"Hepimiz Adem'le Havva'nın torunlarıyız, dolayısıyla da ekip biçmeleri için onlara bağışlanan bu topraklar, hepimizin ortak malıdır. Osmanlı ordusunu yenen kardeşlerimiz, toprakları herkesin ortak malı yaptılar. Kim ki bu işe karşı çıkıp kılıcına davrandı, kılıçla öldü. Aydın, İzmir ve Karaburun topraklarında, Allah'ın da istediği nizam olan, hakikat nizamı kuruldu. Evet, Allah'ın da istediği nizamdır bu, ama sultanlar, beyler, paşalar ve onların uleması bunu halktan hep gizlemişlerdir." (Fiş, 2008: 311-312)

Torlak Kemal, köylülerde cesareti besleyen şeyin inanç olduğunu bildiğinden halka "Allah'ın istediği" düzeninin de bu olduğunu söyleyerek ortak yaşam düzenini benimsetmeye çalışır. Manisa'da beylerin elinden alınmış özgür topraklarda "toprak, her türlü mal mülk, hayvan, bütün zenginlikler, kadınlar dışında, herkesin ortak varlığıdır." (Fiş, 2008: 246) yasası, Torlak Kemal tarafından uygulanmaya çalışılır. Herkesin çalışmak zorunda olduğu, inanç özgürlüğü ve kardeşliğin egemen olduğu yeni bir düzen zulmün elinden kurtuluşun tek yoludur. Torlak Kemal'e köylüler, ahiler, Yahudi zanaatkarlar, bazı tüccarlar destek vermiş olsa da Manisa'da yeni düzeni kurma denemeleri Karaburun'dakine göre daha sancılı olur. Gerek köylülerin temel ihtiyaçlarını karşılamada çektiği sıkıntılar gerekse bazı torlakların taşkınlıkları, zor kullanarak köylüden yiyecek istemeleri gibi durumlar Torlak Kemal'i zora sokar. (Fiş, 2008: 338-342).

Şeyh Bedreddin, Börklüce'nin zafer haberini alınca İznik'te ikinci isyan hareketini başlatmak üzere plan yapar. Rumeli'de baskı altındaki Türkler, Rumlar ve diğer halkların kurtuluşa ermesi, zulmün karanlığı(nın) parçalanması için (Fiş, 2008: 309) Bedreddin gizlice İznik'ten ayrılır, Rumeli'ye geçmek için İsfendiyar Bey'in yardımını ister. İsfendiyar Bey, Şeyh Bedreddin'i Kırım'a geçirmek için bir donanma hazırlar. Ancak bu bir oyundur, kaptan havanın durumunu bahane ederek Şeyh Bedreddin'i Kırım'a değil, Eflak kıyılarına bırakır ve kaçır. Bedreddin, Eflak Voyvodası Mirçea tarafından ağırlanır. Bedreddin, bir süre sonra Mirçea'nın yanından ayrılarak Ağaçdenizi ya da Deliorman adı verilen bölgeye gelerek oradaki halkın kendisine katılması için bir çağrıda bulunur:

"İnsanlar hak eşitliğine değil, çıkara dayalı bir yaşam sürüyorlar. Dirlik düzenlik değil zorbalık var bu yaşamda. Ve çıkarıcılarla zorbalık, dünya

nimetlerinden daha az pay alanlar değil, tam tersine bütün zenginlikleri ellerinde tutanlardır. Ey, her şeylerini kaybetmiş olanlar, silkin üzerinizdeki ölü toprağını ve ayağa kalkın. Çünkü artık hakikat zamanı gelmiştir. O hakikat ki, bugüne dek, zindanlara kapatılanların dillerinde, köylülerin feryatlarında, cellat kütüklerinde kan ve gözyaşıyla yükseliyordu sesi. Öğrencilerimiz Börklüce Mustafa'yla Kemal Torlak'ı, insanlara doğru yolu, hak yolunu göstermeleri için Aydın ve Manisa vilayetlerine gönderdik. Beylerin topraklarını ellerinden alıp halkın ortak malı yaptı bu kardeşlerimiz. Sultanın ordusunu doğruluğun, hakkın gücüyle tepelediler... biz, bilim gücümüzle, evrenin birliğinin gizlerini bilişimizle dinlerin ve halkların sahte yasalarını değiştireceğiz, boş yasakları kaldıracacağız, dünyayı yalanın utancından temizleyeceğiz. Toprağı olmayanlar toprak sahibi, iktidarda olmayanlar iktidar sahibi olacaklar. Hakikat bayrağının altında toplanın, saflarımızda yer tutun!" (Fiş, 2008: 376)

Şeyh Bedreddin'in sözleri oradakiler arasında heyecan uyandırır. Her inançtan Bulgar, Türk, Rus, Rum, Ermeni, Arnavut olmak üzere pek çok insan Deliorman'da Şeyh Bedreddin ve onun başlatmak istediği ayaklanma için gece gündüz çalışır. Bu çalışmaların sürdüğü sırada Mehmet Çelebi, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in başlattığı isyan hareketlerinin her geçen gün geniş kitlelere yayıldığını ve Börklüce Mustafa'nın valiyle giriştiği mücadelede başarılı olduğunu duyar. Bu isyanı bastırmak amacıyla on üç yaşındaki oğlu Murad ve Bayezid Paşa'yı onların üzerine gönderir.

"Börklüce Mustafa'nın on bin yiğidini tepeleyip Aydın ve Saruhan beyliklerinin topraklarını eski sahipleri olan beylere ve sultanın sadık kullarına dağıtan Beyazid Paşa, buradan doğruca Manisa'ya, Kemal Torlak'ın üzerine yürümüştü. Osmanlının kudurganlığından kenti korumak isteyen Kemal, üç bin yoldaşıyla düşmanı kent dışında karşılamaya atılmıştı. Kan gövdeyi götüren bir kapışma olmuş ve Osmanlılar Kemal'in yiğitlerini biçmişler, darmadağın etmişlerdir. Kemal Torlak canlı yakalanmış ve en yakın yoldaşı Abdal Torlak'la birlikte kale duvarında ipe çekilmişti." (Fiş, 2008: 414).

Torlak Kemal'in idamından kısaca söz edilirken Börklüce Mustafa'nın idam sahnesi daha ayrıntılı anlatılır ve Börklüce'ye insanüstü özellikler yüklenir. Börklüce türlü işkencelere karşın yapılanlara koca bir gülümsemeyle karşılık verir. Cellat kan ter içindeyken o sakinliğini korur. Çarmıha gerili biçimde yoldaşlarının

gözünün önünde öldürülmesine tanıklık ederken her bir yoldaşı "İriş, Dede Sultan" nidalarıyla idam edilir. Börklüce ise "İriş, Şeyh Bedreddin!" der (Fiş, 2008: 408-413). Börklüce'nin cansız bedeni halka ibret olması için ertesi güne kadar devenin üzerinde çarşıya gerili biçimde kalır.

Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal bozguna uğratılıp idam edilirken Şeyh Bedreddin, olanlardan habersiz biçimde Deliorman'da hazırlıklarını tamamlayarak yönünü Zagora'ya döner. Burada Osmanlı ordusuna karşı verdiği mücadeleyi kaybeder. Eğitimli Osmanlı askerlerine karşı Bedreddin'in yanında yer alan farklı etnik gruplara mensup yoldaşlar organize olamamışlar, yoldaşların arasına gizlenmiş olan casuslar topluluk içinde fitneye sebep olmuşlardır (Fiş, 2008: 419). Bedreddin, daha fazla insanın hayatını kaybetmesine engel olmak için teslim olur. Yazıcısı Mecnun'un çoğalttığı eserleri sayesinde hakikatin asla ölmeyeceğini dile getirir. Bedreddin yargılandıktan sonra hakkında idam kararı verilir. 18 Aralık 1416'da Serez'in Bakırcılar Çarşısı'nda çıplak bir biçimde asılarak öldürülür. Ölmeden önceki vasiyeti şöyledir: "Bedenimi, şu bakırcılar çarşısı yakınında bir yere gömün... ama beni kara toprakta değil, hakikati anlamış insanların yüreklerinde arayın." (Fiş, 2008: 429). Böylece Bedreddin, düşüncelerinin ölümsüzlüğünü duyurmuş olur. Ayaklanma sürecinin kurgusunda Şeyh Bedreddin ve yoldaşları, başlarda kan dökmeden, zorbalık yapmadan başkaldırı planları yapan ancak gelişen olayların sonucunda bu mücadeleyi silahlanarak devam ettirmek zorunda kalan adil, hoşgörülü kişiler olarak çizilmiştir. Müritlerin Börklüce'den, Börklüce'nin ise Bedreddin'den yardım umduğu "İriş!" söylemi, müritlerinin Dede Sultan ve Bedreddin'i kurtarıcı olarak gördüğünü gösterir. Anlatıda farklı dinlerden insanların bir araya gelip hak ve eşitlik uğruna verdikleri mücadele, kurtarıcının yeryüzü cenneti vaadi gibi söylemlerde bulunması bu hareketin mesiyantik bir hareket olduğunu gösterir (Ocak, 1998: 170). Werner, bu durumu şöyle açıklar: "Eski düzeni devirmeden eşitliği gerçekleştirmek imkânsız olduğundan sınıf mücadelesi ile hoşgörü yan yana yürüyordu. Eşitlik düşüncesi, peygambercilik akımları Mesih (mehdi) rolünü nasıl benimsiyorsa mehdiliğe de aynen o şekilde soyunuyordu, çünkü eşitliğe giden kurtuluş yolunu ancak Tanrı'nın koruduğu bir önder ya da mehdi açabilirdi." (Werner, 2014: 278). Ahmet Yaşar Ocak da bu tezi çalışmalarında savunur, "Türkiye Tarihinde Mehdici Hareketlerin Toplu Tarihine Doğru (Metedolojik Bir Yaklaşım)" başlıklı bildirisinde Bedreddin'den önceki isyan hareketlerini metedolojik olarak inceleyerek Bed-

reddin ve müritlerinin hareketlerinin mehdici hareketler olduğu yönünde ayrıntılı açıklama yapar (Ocak, 2017: 48-55)

Sosyalist-Feminist Söylem

Radi Fiş, bu romanda Bedreddin'in yaşadığı değişimin ve ayaklanmanın süreçlerinin kurgusunda yer yer sosyalist-feminist söyleme başvurur, dönemin kadına bakışını eleştirir. Roman kişisi olarak seçtiği kadınlar aracılığıyla kadının toplumdaki yerini belirler, sosyal yaşama ve verilen mücadeleye katılımında etkin olması gerektiğini ileri sürer. Bedreddin'in yaşadığı değişimde Bedreddin ve Şeyh Ahlati'ye Berkuk tarafından eş olarak sunulan iki Habeşli köle Cazibe ve Meryem'in önemli rol taşıdığını vurgular. Bedreddin, o dönemdeki genel düşüncenin aksine kadını erkekten daha aşağı bir varlık olarak görmediğinden Cazibe'yle evlendiğinde onun tutsaklığına son verir. (Fiş, 2008:132). Anlatıda kadına verilen değer, Celâleddin Rumi'den alıntılanan soru ve yanıtıyla desteklenir. "Kadın nedir?' Ve yanıtı: 'Dünyanın ta kendisidir!'" (Fiş, 2008: 135).

Romanda Bedreddin, Ahlati'nin öğretisiyle karşılaşınca aşkın derin anlamını kavramak için sürekli kendini, evreni, insanın varlığını irdeler. "Kendini başkalarına bir şey öğretebilecek durumda sanıp dururken, onca okumuşluğuna, yazdığı onca kitaba karşın, birden yaşamın bilgeliği karşısında umarsız, yaşama yeni bir şeyler katmaya yeteneksiz, şu küp gibi bomboş duymuştu kendini" (Fiş, 2008: 140-141). Sessizlikle dolu günler birbirini kovalar, Bedreddin'in etrafındaki herkes ondaki bu değişiklikten dolayı endişelidir. Bedreddin'in oğlunun doğumunun üçüncü günü kız kardeşi Cazibe'yi ziyarete gelen Meryem, gece Bedreddin'i çatıda düşünceli görünce çatıdan inmesine yardımcı olarak odasına götürür. Birlikte sabaha dek konuşurlar. Anlatıcı bu olayı anlattıktan sonra kurmaca dışı bir bilgiyle o çağda kadınların toplum içindeki konumundan ve onlara verilen değerden söz eder ve Meryem aracılığıyla kadının varlığını yüceltir.

"Ortaçağ vakanüvisleri ve tarih yazarları yapıtlarında bize binlerce ilahiyat bilgininin, fakihin, şeyhin, ozanın, bilim ve sanatın çilesini çekmiş nice değerli kişinin adlarını aktarmışlardır. Ama bunlar arasında kadınların sayısı yüzü ya bulur ya bulmaz. Gerçekte de bilim, düşün, sanat alanında öncülük etmiş kadınların sayısı çok değişti, çünkü gerek İslam, gerekse de Hıristiyan-Batı dünyasında kadın insandan sayılmıyordu. (...) Kadınların adları çoğu kez mezartaşlarında bile belirtilmiyordu. (...) Bundan altı yüzyıl önce, ilkyaz Kahiresi'ni tıpkı bugün olduğu gibi güneyden esen ve

hamsin adı verilen rüzgâr bir toz bulutu ardında gizlerken, Meryem sabaha dek Bedreddin'e neler anlattı, bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. (...) "O gece," diye yazıyor Halil, Cenabı Allah, Şeyhin yüreğindeki örtüyü kaldırdı, ona hakikate hizmet hırkasını giydirdi ve nice gizemli şeydeki gizi görmesini sağladı. (...) Yaşamöyküsünün bir yerinde Bedreddin'in kendi sesi duyulacak ve şunları söyleyecektir: 'Ve o Meryem'in yanında kendini, gülün yanında bir dulavratotu gibi duydu...' Tek bir satır... Ama nice sayfaya değen bir satır. Meryem'in o gece Bedreddin'e neler anlattığını bilmiyoruz. Ama o geceki konuşmanın Bedreddin üzerinde nasıl bir etki bıraktığını biliyoruz (Fiş, 2008: 141-143).

Bedreddin, önceleri hakikate ulaşmada salt aklın kullanılması gerektiğini savunurken artık sezgi ve aşka teslim olur. Bedreddin'in Ahlati'nin öğretilerini kavramasında ve yolunu çizmesinde Meryem'in etkili olduğu bilgisi tarihçi Balivet'in Tasavvuf ve İsyân adlı kitabında da yer alır:

"Bu kadınlar Simavnalı şeyhin hayatında önemli rol oynayacaktı: Cazibe Menakıbnâme yazarının babası, yani Bedreddin'in oğlu İsmail'in annesi; Mâriye, Bedreddin'in akıl hocası oldu. Çok akıllı bir kadın olan Mâriye, Şeyh Ahlâtî'nin öğretilerinden çok şey kazanmıştı. Bir gece Bedreddin'le tasavvuf hakkında konuştu. Onun yanında Bedreddin kendini gülün dike-ni olarak görüyordu." (Balivet, 2005: 44)

Anlatıda Bedreddin'in uyanışı Meryem'le birlikte gerçekleşir gibi görünür. Radi Fiş ise bu bilgiyi aktarırken Cazibe'nin etkisini de göz ardı etmez. Bedreddin'in aşk yoluna girmesinin Cazibe sayesinde gerçekleştiğini iç monolog tekniğiyle Bedreddin'e söyler. Bedreddin, kendini Cazibe'yle karşılaşınca kadar sınırlarının dışına çıkmayan, insanlar hakkında yargılarda bulunan biri olarak görür. Cazibe'den sonra aşk, Bedreddin'i Ahlati'ye getirir ve ona doğru yolu gösterir (Fiş, 2008: 152).

Bedreddin, ilim uğruna gittiği her uğrak yerinde farklı din, mezhep ve tarikatlarla karşılaşır. Farklı öğretilerden edindiği inanış biçimlerini ve farklı görüşleri kendi iç dünyasında harmanlayarak yeni bir mezhep oluşturma yoluna gider. Eşitlik ve mal birliğinin sağlandığı, hoşgörünün egemen olduğu yeni düzen bu mezhebin temel ilkesini oluşturur. Eşitlik ve ortaklıktan söz edilirken kadınlar ayrı tutulur.

“Her şeyin çift olarak halk edildiğine, madde ve ruhun varlığa vücut verdiğine, müsbet ve menfi kuvvetlerin münasebetiyle hayat ve hareketin uyandığına, karı ve kocanın birleşmesinden insanlığın doğmakta olduğuna göre, nikâhlı kadınlar iştirakten müstesnadır. Bu birlik haricinde kalan her şey insanların müşterek malıdır.” (Kaygusuz, 2005:108)

Dukas'ın Bizans Tarihi adlı yapıtında Börklüce Mustafa isyanından söz edilirken Mustafa hakkında “Bu zat Türklere fakirliği (yani mal ve mülk sahibi olmamağı) tedris etti; kadınlardan başka her şeyin, yani yiyecek, giyecek, çift ve ekilmiş tarlaların insanlar arasında müşterek olması akidesini telkin ediyordu.” bilgisi yer alır (Dukas, 1956: 67). Romanda kadınların dışında her şeyin ortak olacağı söylemi, yalnızca ortaklık ilkesinin söylemi olarak kalmaz. Yazar, bu konuya sosyalist-feminist bir yorum getirir. Börklüce Mustafa'nın Karaburun'da yoldaşlarıyla birlikte toplandıkları bir kurulda konu kadın sorununa gelir. Kadının da mal gibi ortak sayılıp sayılamayacağı, kurulda kadınların erkeklerle yan yana oturmasının caiz olmaması, kadının aklının yetersizliği, örtülü olup olmaması gibi konular yoldaşların bazıları tarafından gündeme getirilir ve Dede Sultan'ın verdiği yanıtlarla bu anlayış, sert biçimde eleştirilir (Fiş, 2008: 246-248). Yeni yaşam düzeninin “Toprak, her türlü mal mülk, hayvan, bütün zenginlikler, kadınlar dışında herkesin ortak varlığıdır.” yasası Dede Sultan için yeterli bir açıklama değildir. Herkes derken bu sözcüğün kadınları kapsamadığı düşüncesinin çıkarılabileceğini ileri sürer ve bu yasaya kadınlarla ilgili olarak şu tümcelerin eklenmesini ister: “Hakikat karşısında yalnızca dinler ve halklar değil, kadınlarla erkekler de eşittir. İşte bu yüzden de kurulumuzda kadınlar erkeklerin yanı sıra da yer almalıdır.” (Fiş, 2008: 246). Kurulda kadın erkek eşitliğinin yanı sıra tek eşlilik-çok eşlilik konuları da tartışılır. İslamiyet ve Hristiyanlık'ın buyruklarıyla uygulamalarından örnekler verilir. Hristiyanlık'ta tek eşliliğin olduğunu ancak o dönemdeki “Hristiyan beylerin topraklarında çalışan bir ırgatın yeni evlendiği karısını, isterse gerdeğe girmeden önce kendi yataklarına alabil” diklerinden söz edilir. Bu, kadının değersizliğinin, beylerin alt sınıftan kişiler üzerinde kurduğu baskının örneği olarak romanda yer alır (Fiş, 2008: 247-248)

Radi Fiş, Bedreddin ve müritlerinin ayaklanmasını Engels ve Marx'ın görüşleri doğrultusunda sosyalist bir düzlemde kurguladığından romanda Engels'in söz konusu yapıtıdan izlere rastlanır. Engels, kadının dolayısıyla ailenin o dönemdeki sınıfsal ve ekonomik koşullarını üretim temelli açıklamaya çalışır. Kapitalizm öncesinde barbarlıktan uygarlığa geçiş sürecinde erkek ve kadın arasında iş

bölümü vardır. Her cins, sorumlu olduğu alanda egemendir ve yaptığı/kullandığı aletlerin sahibidir. Ortaklaşa kullanılan nesnelere ise ortak mülkiyet söz konusudur, ev ekonomisi aile arasında ortaklaşadır. Asya’da hayvanların evcilleştirilmesiyle birlikte hayvancılık, tarım ve ev sanayi gibi çalışma kollarındaki üretim artışı ve yeni servetlerle aile köklü bir değişikliğe uğrar. Geçinme gereçlerini kazanmak erkeklerin işi olur aynı zamanda bu, üretimden elde edilen kazancın da erkeğe gittiği, kadınların bundan yararlanabileceği ancak mülkiyette hiçbir payının olmaması sonucunu doğurur. Önceleri yabanıl savaşçı ve avcı konumunda olan kadın evde ikinci planda kalır. Kadının ev işlerindeki erkeğin üretime olan katkısının yanında önemsiz duruma gelir. Kadınların bu durumdan kurtulmasının tek yolu kadın erkek eşitliğinin sağlanmasıdır (Engels, 2003: 151-154).

Romanda anlatı zamanında henüz Engels’in söz ettiği gibi üretimsel bir dönüşüm söz konusu olmadığından Radi Fiş, kadının içinde bulunduğu koşulları Bedreddin ve müritlerinin isyanı aracılığıyla belirlemek ve feminist bir söylemle kadın-erkek eşitliğinin kaçınılmaz olduğunu belirtmek durumunda kalır. Kadınların yalnızca ev işleriyle yetinmeyip erkeklerle yan yana mücadeleye katılabileceği hakikat bacılarının başı olan Hatice Hatun’a söylenir. Hatice Hatun, Dede Sultan’a kafa tutarak feminist bir söylemle bunu ifade eder:

“Sözde sen bizim yasalarımızı düzenleyen adamsın, ama daha kendi kafanın içini düzene koyamamışsın! Bizden, bacılarınızdan ne istiyorsunuz siz? Beylerin zamanında olduğu gibi, ocak başında aş pişirerek ya da beşik sallayarak sizlerin bizim yazgımızı belirlemenizi mi? Yoksa, içi boş kelleleriniz artık omuzlarınızın üstünde durmaz olduğu zaman, sizin yüzünüzden beylerin zulmüne, aşağılamalara, tutsaklıklara yeniden katlanmamızı mı? Hayır! Geçti artık bunlar! Biz bu kılıçları boşuna kuşanmadık, haberiniz olsun!”(Fiş, 2008: 277).

Kadınlar Aydın ve Karaburun’da olduğu gibi Manisa’da da hakikat savaşçıların yanında yer alır. Savaşabilecek olanlar, tıpkı Bacıyan-ı Rum örneğinde olduğu gibi kılıç kuşanarak âhi savaşçılarla birlikte mücadele etme kararı alırlar ve kendilerine bir bacılarbaşı seçerler. Bu durum Torlak Kemal’i sevindirir (Fiş, 2008: 337)

Romanda kadınlar aracılığıyla ortaya konan sosyalist-feminist söylem, yalnızca bir söylem olarak kalır. Cazibe ve Meryem, Bedreddin’in düşünce ve eylemlerinde dönüşüm yaşamasiyla ilgili bölümde yer aldıktan sonra romanın

diğer olay halkalarında neredeyse hiç yer almaz. Bunun yanı sıra hakikat savaşçıların içinde kadınları temsil eden hakikat bacıları, kurullarda söz sahibiyken Börklüce'nin ve Torlak Kemal'in devlet güçlerine karşı verdiği çatışmada savaşırken görülmez. Bu durum Radi Fiş'in ayaklanmayı ideolojik bir zemine oturtma kaygısıyla açıklanabilir.

Sonuç

XV. yüzyılda Fetret Devri'nden sonra ortaya çıkan halk ayaklanmalarının nedenleri, amaçları, birbiriyle olan bağlantısı gibi sorunsalların kaynaklarda farklı biçimlerde yer aldığı görülür. Radi Fiş, Nazım Hikmet'le kurduğu arkadaşlığın ve sahip olduğu ideolojinin de etkisiyle Ben de Halimce Bedreddinem romanında Şeyh Bedreddin'i Anadolu'da çıkan halk ayaklanmalarının önderi olarak belirlemiş, Şeyh Bedreddin'in kişiliği, düşünce dünyası ve eylemlerini öne çıkararak yaşamöyküsel bir roman kaleme almıştır. Ayaklanmanın süreçleri Engels'in yapıtlarında yer alan görüşlerle kurgulanarak okura sunulur. Marksist düşüncenin savunduğu üretim araçlarının beylerin elinden alınıp halka eşit biçimde dağıtılması, inançlar karşısında hoşgörülü olma, kadın ve erkeğin her koşulda yan yana mücadele etmesi gerektiği gibi konular ayaklanmanın gerekçeleri olarak gösterilir. Şeyh Bedreddin ve müritlerinin haksızlık ve zulme son vererek halka herkesin eşit ve özgür bir yaşam süreceği yeryüzü cenneti vaadinde bulunmaları bu hareketin karakterinin siyasi olduğu kadar mesiyani olduğunu da göstermektedir. Özellikle Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa'nın çevresinde toplanan müritler, onları bir kurtarıcı olarak görür. Bedreddin ayaklanmanın beyni durumundayken Börklüce savunulan ortak yaşam düzeninin uygulayıcısı konumundadır. Bununla beraber Börklüce'nin devlet güçlerine karşı verdiği silahlı mücadeleye geniş yer ayrılır. Bu mücadelenin kurgusunda Börklüce ve yoldaşlarının kahramanlığı, olaylara bakışı vurgulanır. Anlatıda o dönemdeki ataerkil yapının kadına bakışı, kadın hakları, erkek-kadın eşitliği gibi konulara Börklüce aracılığıyla sosyalist-feminist bir yorum getirilmiş, bu yorumda yine Engels'in görüşleri etkili olmuştur. Hakikat bacıları, bu mücadelenin bir kolu olmuş; haklarını savunan, erkeklerle birlikte özgürlük mücadelesi vermek isteyen kadınlar olarak romanda yer almıştır. Feminist söylemleriyle dikkat çeken Hatçe Hatun ve diğer kadınlar ne yazık ki ayaklanmanın eylem alanında göz ardı edilmiştir. Dönemle ilgili kaynakların çoğunu tarayarak bu romanı yazan Radi Fiş, romanda Şeyh Bedreddin ve müritlerinin yaşamöyküsünü sunarken onların verdikleri mü-

Alternatif Tarih Yaratımında Yaşamöyküsel Romanın Kullanımı: Ben de Halimce Bedreddinem

cadeleyi ideolojik bir bayrağa dönüştürerek yüceltir, resmi otoriteye karşı çıkan Şeyh Bedreddin'i bir halk kahramanı olarak gösterir. Belirsizlikler ve farklılıklarla tarihi belgelerde yer alan bu ayaklanma, Börklüce Mustafa'nın ayaklanması ve diğer halk ayaklanmalarıyla birlikte ele alınarak ideolojik kodlamalarla yeniden yorumlanarak alternatif tarih yaratımı olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

Aliçavuşoğlu, Esra (2000). *Türk Yazar ve Türkolog Radi Fiş'in Vasiyeti Üzerine Külleri İstanbul'a Getirilecek/Kendini Türkleşmiş Sayıyordu*, Cumhuriyet Kitap Eki (23.11.2000), s. 23.

Babinger, Franz (2015). *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*. İlhami Yazgan (Çev.). Ankara: La Kitap.

Balivet, Michel (2005). *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyan*. Ela Güntekin (Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı.

Carr, Edward Hallet (2002). *Tarih Nedir*. Misket Gizem Gürtürk (Çev.). İstanbul: İletişim.

Cerrahoğlu, Ahmet (1966). *Şeyh Bedreddin Meselesi*. İstanbul: Çığ.

Çetindaş, Dilek (2018). *Alternatif Tarih Yazımı ve Yöre Tarihciliği Noktasında Samim Kocağöz Romanları*, V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu, s. 48-67, E-Kitap.

Çıpa, H. Erdem (2017). *Osmanlı Tarih yazımında Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa: Halil b. İsmail'in Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin b. İsrail İsimli Eseri*, Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu, s. 113-123, İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi.

Dukas (1956). *Bizans Tarihi*. VL Mirmiroğlu (Çev.). İstanbul: İstanbul Matbaası.

Engels, Friedrich (1978). *Köylüler Savaşı*, Okay Gönensin (Çev.). İstanbul: Payel.

Engels, Friedrich (2003). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Kenan Somer (Çev.). Ankara: Eriş. (Sol Yayınları'ndan düzenlenmiş baskı)

Fiş, Radi (2008). *Ben de Halimce Bedreddinemt*. Malum Beyhan (Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Gölpınarlı, Abdülbâki (2017). *Şeyh Bedreddin ve Manâkıbı*. İstanbul: Kapı.

Gramatikova, Nevena (2017). *XIV. Yüzyıl Sonundan XV. Yüzyılın Başına Kadar Gerçekleşen Olayların Biyografik ve Tarihsel Kaynağı Olarak Simavnalı Şeyh Bedreddin'in Hafız Halil Tarafından Yazılan Menâkıbnâme'si*. Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu, s. 141-187. İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi.

Hikmet, Nâzım (2014). *Benerci Kendini Niçin Öldürdü?*. İstanbul: Yapı Kredi.

Hobsbawm, Eric ve Terence Ranger (2006). *Geleneğin İcadı*, Mehmet Murat Şahin (Çev.). İstanbul: Agora.

Alternatif Tarih Yaratımında Yaşamöyküsel Romanın Kullanımı: Ben de Halimce Bedreddinem

Kaygusuz, Bezmi Nusret (2005). *Şeyh Bedreddin Simavenî*. İstanbul: İleri.

Kurdakul, Necdet (1977). *Bütün Yönleriyle Bedreddin*. İstanbul: Döner Reklam.

Munslow, Alun (2000). *Tarihin Yapısökümü*. Abdullah Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Ocak, Ahmet Yaşar (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.

Ocak, Ahmet Yaşar (2017). *Türkiye Tarihinde Mehdici Hareketlerin Toplu Tarihine Doğru (Metedolojik Bir Yaklaşım)*. Uluslararası Börklüce Mustafa Sempozyumu, s. 48-56. İzmir Büyükşehir Belediyesi Akdeniz Akademisi.

Werner, Ernst (2014). *Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300-1481)*. Orhan Esen-Yılmaz Öner (Çev.). İstanbul: Yordam.